

УДК 78.071

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2023-37-4>**Ольга Вікторівна Муравська**

ORCID: 0000-0002-0281-7503

доктор мистецтвознавства,

професор кафедри теоретичної та прикладної культурології  
Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової  
[olga@noc.od.ua](mailto:olga@noc.od.ua)**Тетяна Федорівна Моторна**

ORCID: 0000-0002-1573-9209

кандидат мистецтвознавства,

викладач кафедри теоретичної та прикладної культурології  
Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової  
[tmotornaya@gmail.com](mailto:tmotornaya@gmail.com)

## КУЛЬТОВО-МІСТЕРІАЛЬНІ НАСТАНОВИ У ВИБУДОВУВАННІ ТА ВИКЛАДАННІ ПРОВІДНИХ КУРСІВ КАФЕДРИ ТЕОРЕТИЧНОЇ ТА ПРИКЛАДНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ОДЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ АКАДЕМІЇ ІМЕНІ А. В. НЕЖДАНОВОЇ

**Мета роботи** — виявлення та обґрунтування культово-містеріальних настанов у вибудовуванні освітньої концепції провідних музично-культурознавчих дисциплін кафедри теоретичної та прикладної культурології Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової. **Методологія роботи** має комплексний характер і базується на поєднанні засад міждисциплінарного, культурологічного, історико-типологічного, герменевтичного, мистецтвознавчого, естетичного та музично-інтонаційного методів дослідження. **Наукова новизна** роботи визначена її спрямованістю на подальше дослідження не тільки культово-містеріальної генези культури і музики в цілому, але й на впровадження цієї ідеї в провідні курси та методологічні напрацювання зазначеної кафедри ОНМА імені А. В. Нежданової. **Висновки.** На початку XXI століття відбувається активний процес переоцінки духовно-моральних цінностей, на часі проблема порятунку сучасного світу від духовно-моральної деградації людства і знецінення культури як необхідного взірця розвитку цивілізації. У зазначеному контексті особливої значущості набуває гуманітарно-мистецька освіта, що нині виявляє тяжіння до одухотворення та відродження глибоких національних культово-релігійних традицій. Зазначене спрямування

освітнього процесу, закарбоване в численних культурологічних працях, зосереджених на дослідженні перетинів «культу» і «культури», метафізичної сутності мистецтва і музики характеризує також будову та методологію провідних курсів кафедри теоретичної та прикладної культурології ОНМА імені А. В. Нежданової, орієнтованих не тільки на накопичення певної інформації щодо історичних шляхів розвитку світової культури та музики, але й на духовне Преображення індивіду через відкриття їх сакральної сутності.

**Ключові слова:** гуманітарно-мистецька освіта, кафедра теоретичної та прикладної культурології ОНМА імені А. В. Нежданової, культ та культура, музична культурологія.

*Muravska Olha Viktorivna, Doctor of Art History, Professor at the Department of Theoretical and Applied Cultural Studies of the Odesa National A. V. Nezhdanova Academy of Music; Motorna Tatyana Fedorivna, Candidate of Art History, Lecturer at the Department of Theoretical and Applied Cultural Studies of the Odesa National A. V. Nezhdanova Academy of Music*

**Cult-mysterical instructions in the development and teaching of the leading courses of the department of theoretical and applied culturology of the Odessa National Music Academy named after A. V. Nezhdanova**

*The purpose of the work is to identify and substantiate the cult-mysterical guidelines in building the educational concept of the leading musical and cultural disciplines of the Department of Theoretical and Applied Cultural Studies of the Odesa National Academy of Music named after A. V. Nezhdanova. The methodology of the work has a complex nature and is based on a combination of the principles of interdisciplinary, cultural, historical-typological, hermeneutic, art history, aesthetic and musical intonation research methods. The scientific novelty of the work is determined by its focus on further research not only of the cult-mysterious genesis of culture and music in general, but also on the implementation of this idea in the leading courses and methodological developments of the specified department of the A. V. Nezhdanova ONMA. Conclusions. At the beginning of the 21st century, there is an active process of re-evaluation of spiritual and moral values, at the time the problem of saving the modern world from the spiritual and moral degradation of humanity and the devaluation of culture as a necessary model for the development of civilization. In this context, humanitarian and artistic education, which now shows a tendency towards spirituality and the revival of deep national cult and religious traditions, acquires special significance. The specified direction of the educational process, imprinted in numerous cultural works, focused on the study of the intersections of "cult" and "culture", the metaphysical essence of art and music, also characterizes the structure and methodology of the leading courses of the Department of Theoretical and Applied Cultural Studies of the A. V. Nezhdanova ONMA, oriented not only for the accumulation of certain information regarding the historical development of world culture and music, but also for the spiritual transformation of an individual through the discovery of their sacred essence.*

**Key words:** *humanitarian and artistic education, department of theoretical and applied cultural studies of A. V. Nezhdanova ONMA, cult and culture, musical cultural studies.*

**Актуальність теми дослідження.** «У всьому шукайте великого сенсу» [цит. за: 10, с. 390]. Ці слова оптинського старця Нектарія є не тільки духовним заповітом, зверненим до сучасників і нащадків, а й виступають своєрідним символом духовної пізнавальної установки багатьох слов'янських культур, в тому числі й української. Ця настанова є показовою й для системи освіти і, перш за все, гуманітарної, що охоплює групу академічних дисциплін, об'єднаних прагненням до вивчення різноманітних аспектів людського буття, в тому числі й духовного. Тому гуманітарні науки зазвичай включають такі предмети, як мова, література, музика, філософія, виконавські види мистецтва, релігія й образотворче мистецтво, культурологія та ін., що власне визначає комплексний характер цієї сфери пізнання та освіти. Гуманітарні науки, як відомо, остаточно формуються у якості університетських дисциплін тільки в ХІХ столітті. У цей час комплекс так званих гуманітарних дисциплін об'єднується під назвою «*науки про дух*» (*Geisteswissenschaften*). Зазначимо, що така духовно-метафізична спрямованість названої сфери, що орієнтована на культове осмислення культури, зберігає свою значущість і в наступні часи, особливо на рубежі ХХ–ХХІ століть.

Сказане цілком закономірне, позаяк «людство здатне вижити, лише відтворивши і поставивши в центр свого існування систему абсолютних цінностей. З огляду на це ХХІ століття має стати «віком людини», в якому пріоритет *духовного* превалює над матеріальним» [5, с. 10], – зазначає В. Кремень. Тому в сучасній гуманітарній та мистецькій освіті нагальною стає потреба не лише в переосмисленні реалій і можливих наслідків глобалізації в добу постмодерну, а й розробка тих перспективних напрямків освіти як основи сучасного суспільства, які мають здійснюватися в ім'я збереження ідентичності людини як особистості. Й у першу чергу це стосується гуманітарних наук як основи гуманістичної освіти, котра у всі часи була і має залишатися джерелом культурних традицій і центром становлення духовності всіх націй та народів.

Все це є суголосним й з традиціями української гуманітарно-мистецької освіти в її історичному розвитку, позаяк «Україна – це християнська держава в духовному вимірі, тож формування її національної ідеї, примноження та збереження національних освітніх традицій, не може усвідомлюватись без християнської моралі, етики, педагогіки та виховання» [12, с. 48]. Тобто, сучасний етап розвитку освітньої думки в сфері гуманітаристики конче потребує її *одухотворення*.

Позначені духовні настанови українського «образу світу» та культури фактично склали вагоме тло ключової концепції роботи кафедри теоретичної та прикладної культурології Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової, що існує з 2003 року. Передумовою її створення була культурологічна спрямованість розвитку музично-історичної сфери, що визначила виняткову активність цієї області музикознавства ХХ століття в цілому, у тому числі у плані експансії музикознавчої методології в гуманітарній сфері, що власне й визначило формування феномену «музичної культурології». З урахуванням зростання необхідності осмислення процесів духовно-релігійних настанов культури в умовах постмодерну та сучасності ця проблематика набуває особливої значущості, в тому числі й у методологічному досвіді викладання культурологічних дисциплін зазначеної кафедри, що й обумовлює актуальність теми представленої статті.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Позначений духовний дискурс гуманітарно-мистецької освіти сьогодення, безпосередньо пов'язаний з ідеєю про культову генезу культури як такої, складає одну з найважливіших настанов праць П. Флоренського [18; 19], М. Бердяєва [16; 17], М. Вебера [2], П. Тілліха, Ж. Марітена та ін. Їх доповнюють наукові розвідки українських авторів, що досліджують вплив християнської культової традиції на європейську і, зокрема, на українську культуру. Серед них виділяємо фундаментальні роботи І. Огієнка [4], Дм. Чижевського [15], С. Кримського [6], В. Личковаха [7] та ін. Проектування їх ідей в сучасний гуманітарно-мистецький освітній процес простежуємо в монографіях Г. Ващенко [1], О. Олексюк [11], О. Цибулько

[14], в ключовій ідеї збірки «Горизонт духовності виховання» [3], що висвітлюють процеси інтеграції християнських метафізичних цінностей в гуманітарно-мистецький освітній процес різних рівнів, виявляючи тим самим соціогуманітарний потенціал освіти як чинника модернізації європейського (в тому числі й українського) суспільства. Досвід методологічної та викладацької роботи кафедри теоретичної та прикладної культурології Одеської національної музичної академії ім. А. В. Нежданової, її провідних курсів також формувався на тлі «*онтологізованого*» музикознавства [див.: 8] і тому засвідчує як значущість культової основи культурного феномену, так і необхідність його подальшого дослідження.

**Мета роботи** – виявлення та обґрунтування культово-містеріальних настанов у вибудовуванні освітньої концепції провідних музично-культурознавчих дисциплін кафедри теоретичної та прикладної культурології Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової. **Методологія** роботи має комплексний характер і базується на поєднанні засад міждисциплінарного, культурологічного, історико-типологічного, герменевтичного, мистецтвознавчого, естетичного та музично-інтонаційного методів дослідження. **Наукова новизна роботи** визначена її спрямованістю на подальше дослідження не тільки культово-містеріальної генези культури і музики в цілому, але й на впровадження цієї ідеї в провідні курси та методологічні напрацювання зазначеної кафедри ОНМА імені А. В. Нежданової.

**Виклад основного матеріалу.** Ще на початку ХХ століття, констатуючи кризові аспекти розвитку культури того часу, В. Ерн зазначав: «Самотні зусилля одиноких людей вже не можуть врятувати культури від задушення цивілізацією. Доводиться зніматися з місць, йти вглиб, залишаючи Вавилону цивілізацію, будуватися і творити. У цій трагедії залишатися спокійним може лише той, хто відчуває метафізичну основу людської творчості» [цит. за: 13, с. 12]. Значимо, що в умовах загострення різного роду соціально-політичних проблем та поглиблення кризи раціоналізму на рубежі ХХ–ХХІ століть, проблема дослідження та висвітлення генетичного зв'язку між релігією, культово-містеріальною практикою набуває

особливо значення, про що свідчать праці Ф. Фукуями, С. Хантінгтона, С. Кримського, С. Аверінцева та ін.

В цій ситуації, за влучним спостереженням С. Кримського, «пересторога Ньютона: «Фізико, стережися метафізики», замінюється визнанням потреби залучення метафізики в пізнавальні моделі буття. Адже небачене ще в світовій історії збагачення масиву знань <...> що перебільшило усі пізнавальні результати людства до ХХ століття, вийшло за межі можливостей їх усвідомлення на емпіричному та розумовому рівні і потребує звернення до вищих інстанцій людського інтелекту, його здатності *зондажу сфер абсолютного* (курсив наш – О. М., Т. М.)» [6, с. 7]. Останнє, як відомо, сприяло появі феномену «релігійної культурології» (Ж. Марітен, Е. Жильсон, М. Бубер) або «теологічної культурології», що спирається не тільки на роботи провідних дослідників ХХ століття, але й на богословський спадок культури Середньовіччя.

Аналогічні духовно-релігійні та естетичні шукання характеризують й православну культурологічну думку, представлену роботами М. Бердяєва [16; 17], П. Флоренського [18; 19] та ін., в тому числі й українських авторів. Комплексний підхід до дослідження історичних шляхів розвитку світової культури і музики спонукає, наприклад, С. Кримського до пошуків перш за все їх духовної, культово-містеріальної сутності, оскільки «сама світова цивілізація є полісистемною <...> А кожна з таких цивілізацій має свої головні ідеологеми, що маніфестують її імперативи. Так, далекосхідна цивілізація характеризується образом Дао, індійська – образом Дхарми, південноатлантична – образом Логоса в його інтелектуальному вимірі; греко-слов'янська православна цивілізація живиться ідеєю Софії» [6, с. 6]. Тобто суттєву роль в такому підході грає перш за все виявлення «сакрального ядра», релігійно-культової традиції, що фактично запліднювала світову культуру різних епох.

Такого роду підхід до культурних артефактів характеризує й освітні концепції викладання ключових музично-культурологічних дисциплін згадуваної вище кафедри теоретичної та прикладної культурології ОНМА імені А. В. Нежданової. Исто-

ричною основою формування даної кафедри у 2003 році став курс «Енциклопедії», введений першим ректором консерваторії професором В. Малішевським ще в 1913 році, що викладався ним самим як комплексний предмет загальногуманітарного призначення та з виходом на провідну сферу наукового знання відповідного історичного періоду. «І якщо для початку ХХ століття цей провідний науковий комплекс визначався установкою на фізіологію-психологію у загальногуманітарному розкладі вишівського викладання (В. Малішевський, крім закінчення Петербурзької консерваторії за класом М. Римського-Корсакова та навчання в Петербурзькому університеті, також був випускником Медико-хірургічної академії), то в даний час спрямованість на інформатику в єдності з філософсько-віросповідальними засадами світобачення визначає сутність курсів, що читаються, з яких історія вітчизняної та зарубіжної культури, а також курси фольклору та етнографії утворюють стрижневий комплекс університетської підготовки на кафедрі теоретичної та прикладної культурології» [8]. Таким чином, метафізичний підхід у викладанні ключових дисциплін зазначеної кафедри виявляє її культурно-містеріальні «домінанти», що визначили відповідні оцінки та аналітичні пріоритети в характеристиці світової культурної та музичної спадщини.

Сказане співвідносне перш за все з курсами «Історії культури», в який виокремлено **«Історію зарубіжної культури» та «Історію слов'янської культури»**. Зазначені вище культурно-містеріальні «переваги» у викладанні цих курсів реалізуються на різних рівнях. З одного боку, ці курси орієнтовані на вивчення ключових історичних етапів розвитку культури в цілому і музичного мистецтва минулого та сучасності. З іншого боку, очевидною є специфіка методологічного підходу в аналітичних узагальненнях культурних артефактів. Перш за все вона виявляється в *акцентуванні сфери духовно-релігійної творчості* та відповідної тематики як визначальної при знайомстві зі значними періодами світової культури та музики, що перш за все стосується культури західноєвропейського Середньовіччя. Тобто, суттєва увага приділяється *церковно-співацькому оби-*

ходу у всій різноманітності його проявів (візантійський богослужбовий спів, грегоріаніка, протестантський хорал тощо), що з одного боку, протистоїть власне авторській композиторській творчості Нового часу, потребуючи спеціального аналітичного підходу, з іншого – є її питомим тлом.

Суттєва увага також приділяється культово-містеріальним настановам стародавніх (дохристиянських) культур, що пізніше стали вагомим підґрунтям культури і музики європейського світу наступних часів. Зазначимо що подібне спрямування курсу «Історії зарубіжної культури» суттєво доповнюється матеріалами курсу **«Релігії світу та християнська музична культура»**, що викладається на кафедрі теоретичної та прикладної культурології паралельно на першому курсі. Він сконцентрований на більш детальному розгляді культово-релігійної практики не тільки християнського світу, але й східної релігійної традиції у буквальній відповідності з тезою П. Флоренського «храмове дійство як синтез мистецтв», в якій, додамо, кожна складова є обумовленою відповідною віросповідальною специфікою.

Повертаючись до курсу «Історії зарубіжної культури», зазначимо, що акцентування культово-обиходної «лінії» простежується аж до видатних творів митців Нового часу, включно з першою половиною ХХ століття. Так, наприклад, протестантський напрям німецької культури фактично розкриває духовні настанови та образний світ німецького ренесансного живопису, мистецтва майстерзанга, німецької барокової поезії, творчості Й. С. Баха, його попередників та сучасників, німецьких поетів епохи романтизму, Р. Шумана, Й. Брамса і, нарешті, П. Хіндемита. Відповідно, духовно-етичні настанови католицтва в його історичному розвитку розкривають нові «герменевтичні кола» у дослідженні романського мистецтва, готики, ренесансного живопису та музики, на новому рівні відроджених в ХІХ столітті в творчості представників «Цеціліанського руху». Аналогічним чином простежується ідею впливу традицій іконописного мистецтва на мистецтво модерну та авангарду початку ХХ століття.

Іншою смисловою «домінантою» у викладанні курсу «Історії зарубіжної культури» можна вважати *акцентування духовно-ре-*



лігійної тенези провідних стилів світової культури – романського мистецтва, готики, бароко, класицизму, романтизму, бідермаєру та ін. Останній, наприклад, позиціонується у мистецтвознавчій думці, при всьому його тяжінні до повсякденності, саме як «побут, пронизаний релігійністю» [див. про це докладніше: 10, с. 311–356].

Нарешті, культово-містеріальні настанови культури як провідна ідея викладання даного курсу позначилася й на *аналітичному ракурсі розгляду провідних жанрів музичного мистецтва*. Сказане співвідносне з етимологією та провідною жанровою концепцією, наприклад, симфонії, і, перш за все, музичного театру, зокрема опери. «Християнсько-містеріальний континуум» (В. Осіпова), маючи різноманітні форми прояву в культурі Європи Нового часу, завжди складав одну з показових якостей її музичного театру, визначаючи суттєві аспекти його духовно-змістовного «наповнення». Міфологічно-містеріальні «виходи» оперного жанру та похідних від нього набувають особливої актуальності в культурно-історичних реаліях другої половини XIX – початку XXI століть та її найбільш видатних представників – Р. Вагнера, К. Дебюссі, О. Мессіана, І. Стравінського, П. Хіндемита, К. Штокхаузена та їх послідовників, в тому числі й видатних українських композиторів минулого та сучасності.

Позначений містеріальний «нахил» визначає також освітню концепцію курсу **«Музичний театр як виховний засіб виховання культурознавців»**, в якому розглядаються різні «лінії» переломлення містерій у музичних мистецьких надбаннях. Традиція відтворення оригінальних містеріальних вистав, що виявилася можливим завдяки збереженням традиціям візантійських містерій на Русі (існували такі вистави до середини XVII ст. попри заборони в Західних церквах Контрреформацією в середині XVI ст.), а також з опорою на літературні пам'ятки. І такий спосіб відтворення містерії був закладений в Німеччині з 1634 року. Яскравим прикладом стилізованої містерії може послужити твір А. Онеггера, створений спільно з П. Клоделем, «Жанна д'Арк на вогнищі» (1939).

Ще один шлях мистецького переломлення містерії – містеризація і міфологізація історії й буттєвого сьогодення. Подібні досліди вже зустрічалися в містеріях XV століття, наприклад, в «Мандрах душі» Лопе де Вега (про подорож Х. Колумба). Через чотири століття ідея цього дійства поновлюється в грандіозному творі Д. Мійо – П. Клоделя «Христофор Колумб».

Містерія як новий літургійний жанр загальнолюдської духовної співтворчості, що втілюється у творчості американського митця Ч. Айвза в його «Вселенській симфонії». Метою символістів було злиття міфу і трагедії на основі сакрального ритуалу, що повинно було привести до народження нової містерії – засобу передбуття кожної людської особистості та всієї людської спільності в цілому. Тому найближча мета театру – передбачення до містеріального одкровення шляхом символізації та ритуалізації театральної дії. Символісти творили «нову містерію», подібно до того, як романтики створювали власну міфологію. Ті ж завдання, але в іншому ракурсі, ставлять у своїх творах О. Мессіан («Три Літургії божественної присутності», ораторія-містерія «Преображення»), Ж. Франсе («Апокаліпсис за Святим Іоанном»), К. Штокхаузен (грандіозна епопея «Світло»), П. Хіндеміт (ораторія «Нескінченне») [див. про це детальніше: 9].

Окремі лекції курсу «Сучасні тренди арт-медіа» також присвячені пильній увазі культури XX століття до містерії, що має глибоке історичне коріння. Вона відома у двох основних різновидах. Це язичницьке священнодійство, поширене у народів Стародавнього Сходу і Стародавньої Греції, а також жанр західноєвропейського релігійного театру Середньовіччя і Відродження. Попри істотні відмінності між ними, в сучасній науці загальноприйнято враховувати їх загальну природу – особливо у зв'язку з мистецтвом XX століття. Звернення саме минулого віку до містеріальності як такої, попри досвід театральності Нового часу, що успішно віддалялася від релігійного тла мистецької діяльності, має свої причини.

По-перше, то релігійне Відродження, яке стало помітною рисою підходу епохи романтизму, що прийняло «вибуховий» зміст напередодні віку Науково-технічної революції: культура і

мистецтво символізму, сама назва яких вказує на дотичність до символічних цінностей релігійного знання. І навіть потужна енергія висунення атеїзму у вигляді офіційної культурної доктрини потужних держав (СРСР, Німеччина, Італія та ін.) не відсторонювала розгортання релігійного світобачення, привносячи «неоренесансний» (для XX ст.), згодом «неоготичний» (для постмодерного буття кінця XX – початку XXI століть) культурний присмак в атрибутивному визначенні стилю мислення і стилю життя людей.

Другим чинником, що могутньо вплинув на містеріалізацію культури та мистецтва Новітньої історії, то сам зміст Науково-технічної революції, яка народжує психологізацію різних діяльнісних сфер, у тому числі просуваючи «нову фізику» і точні, природознавчі науки до сфери психологічної двоїстості свідомого і підсвідомого, посилення на яку дало другу назву минулому століттю: вік «нової психології» як співвідношення свідомого і підсвідомого. В мистецькій сфері, як і в науці, критерій «наочності» як базисний аргумент на користь Радіо і зображальності, опинився несуттєвим, зчинивши принципові переорієнтації в розумінні мистецьких можливостей і вмінь. Класичні мистецтва, в тому числі художньо самостійна музика, перестають бути епіцентром творчої діяльності, народжуючи багатства «ангажованих» і відверто прикладних мистецьких виявлень.

Третій чинник, що виходить з попередніх, вагомість мистецьких форм, які народжені духовною сферою, яка отримує самозначуще положення в соціальних структурах та державних інституціях, зацікавлених в ідеальній мобілізації націй та метанаціональних об'єднань навколо цивілізаційно затребуваних ідей, з яких глобалізація та містифікація дійсності на користь інформаційних актуальних концептів потребують постійної опори на психологічні регулятори поведінки та мислительних виборів. А в цьому полі затребуваностей – містеріальні Преображення стають надзвичайно цінними, направляючи мислення людей в певні межі пошуків та очікувань.

Отже, зазначені вище курси, що є одними з провідних в освітній концепції кафедри теоретичної та прикладної культурології ОНМА імені А. В. Нежданової, закладають вагоме духовне тло

у вивченні світової культури у всій множинності її проявів та виявленні її культово-містеріальних настанов. Позначений методологічний ракурс є також базисним і для аспірантських курсів даної кафедри, де ця проблематика розглядається на іншому дослідницькому рівні.

Серед таких виділяємо курс **«Східнохристиянська парадигма європейської культури та музика»**, спрямований на розкриття культурно-історичної та релігійної специфіки європейського Сходу і Заходу в руслі становлення їх духовно-мистецьких ключових позицій, орієнтованих на ідеї Преображення і Прогресу, генеза яких, проте сходить до східнохристиянського «кореня» – «вселенського православ'я». В центрі уваги в цьому курсі постає типологія та духовні настанови візантійської культури, яка історично визначена у вигляді витоку і принципу, що формує культурне будівництво середньовічної Європи, а також стає питомим джерелом її оновлення в Новій і Новітній історії. На їх основі сформульовано типологічні ознаки *«патріархально-ортодоксальної культури»*, що базується на ідеях соборності, синергії, добротолубія, націлених на духовне Преображення людського ества [див. про це детальніше: 10]. Курс побудований також на ідеї їх віднайдення в європейській культурі та музиці минулого та сучасності, що дозволяє відкрити в них нові духовно-змістовні аспекти.

Аналогічного роду спрямованість має й курс **«Славільна культура і мистецтво»**. В ньому запропоновано концептуальну модель алілуйно-славослівної парадигми європейської культури і музики, зумовлену етимологічним та духовно-смісловим співвіднесенням понять «культ» і «культура», зв'язок котрих виявляє таку значущу якість, як «шанування», «обертання-центрованість навколо Вищого», та складає суттєве спрямування сучасної культурологічної думки. Сміслові «домінанти» християнського Славослів'я виявляються сконцентрованими навколо понять про Славу Господню та близьких до нього (хвала, подяка, шанування, радість, краса, екстатика тощо).

Побудова курсу, його ключових понять та термінології виявляють нові смислові аспекти жанрової сфери «Славільної культури», що охоплює поетику містерії, міраклю, меси з її алілуй-

ними розділами та численними різновидами доксології, гімну, псалма, оди, панегірика, дифірамба та їхніх аналогів у різних видах мистецької діяльності (іконографія «Христа у Славі» і її різновиди, парадний живопис, придворна культура класицизму, ампіру тощо), що охоплюють широкий спектр як культового мистецтва, так і авторської творчості. Часовий діапазон аналізованих у курсі творів охоплює великий історичний проміжок – від готики до сучасної культури початку XXI століття. Відзначимо також, що, як і у попередньому курсі, провідна мета усвідомлення його матеріалу сконцентрована не тільки на його пізнанні, але й на потенційному духовному Преображенні індивіда, позаяк реалізація рис алілуйно-славослівної парадигми невіддільна від ідеї вищого духовного Божественного Порядку (*ordo*) і показової для нього Ієрархії та звернена в кінцевому підсумку до ідей соборності [див. про це детальніше: 13].

Таким чином, на початку XXI століття відбувається активний процес переоцінки духовно-моральних цінностей, на часі проблема порятунку сучасного світу від духовно-моральної деградації людства і знецінення культури як необхідного взірця розвитку цивілізації. У зазначеному контексті особливої значущості набуває гуманітарно-мистецька освіта, що нині виявляє тяжіння до одухотворення та відродження глибинних національних культурно-релігійних традицій. Зазначене спрямування освітнього процесу, закарбоване в численних культурологічних працях, зосереджених на дослідженні перетинів «культу» і «культури», метафізичної сутності мистецтва і музики характеризує також будову та методологію провідних курсів кафедри теоретичної та прикладної культурології ОНМА імені А. В. Нежданової, орієнтованих не тільки на накопичення певної інформації щодо історичних шляхів розвитку світової культури та музики, але й на духовне Преображення індивіду через відкриття їх сакральної сутності.

Закінчити статтю хотілося згадуванням фінальної сцени фільму-містерії Тенгіза Абуладзе «Покаяння», що стала останньою епізодичною, але духовно-символічно наповненою роллю великої грузинської актриси Веріко Анджaparідзе. Отримуючи нега-

тивну відповідь на своє запитання «Чи веде ця дорога до храму?», вона промовляє глибинну за змістом думку, співвідносну з високою біблійною мудрістю: «Кому потрібна дорога, яка не веде до Храму?». Кожна людина – це втілення шляху, дороги, пошуків не завжди вдалих та успішних. Так само й наша сучасна освіта і культура – ніби втілення образу сліпців на картині Брейгеля, що намагаються знайти свій шлях в полікультурному просторі світу, замість того, щоб повернутися до батьківського дому, як блудний син на картині Рембрандта. Лише віднайдення та відродження власної духовної культури, освіти, що ґрунтуються на її культових першоджерелах і стане тією справжньою Дорогою до Храму, що визначить високий сакральний сенс людського Буття.

### СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. Підручник для Виховників, Учителів і українських Родин. Брюссель – Торонто – Нью Йорк – Лондон – Мюнхен: Видавництво Центральної Управи Спільки Української Молоді, 1976. 208 с.
2. Вебер Макс. Протестантська етика і дух капіталізму. Київ: Основи, 1994. 261 с.
3. Горизонт духовності виховання: колективна монографія / *The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Уклали й підготували Йонас Кевішас та Олена М. Отич. Вільнюс: Zuvedra, 2019. 584 с.
4. Іларіон, митр. Візантія й Україна. До праджерел української православної віри та культури. Вінніпег: Українське наукове православне богословське товариство, 1954. 96 с.
5. Кремень В. Г. Духовність і цінності буття людини. *Горизонт духовності виховання: колективна монографія / The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph*. Уклали й підготували Йонас Кевішас та Олена М. Отич. Вільнюс: Zuvedra, 2019. С. 9-11.
6. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 367 с.
7. Личковах В. Слов'янський Sacrum – скарбниця Європи: Наукові та публіцистичні праці зі славістики, україністики, культурологічної регіоніки. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка, 2010. 144 с.
8. Маркова О. М. Історія кафедри теоретичної і прикладної культурології. URL: <http://old.odma.edu.ua/about/history/culturologia> (дата звернення: 02.08.2023 р.).
9. Моторна Т. Ф. Ідеї містеріальності у музичній культурі ХХ століття (на прикладі фортепіанної творчості О. Мессіана): дис. ... канд. мистецтвознавства: 26.00.01 – Теорія та історія культури / НАКККиМ. Київ, 2021. 226 с.

10. Муравська О. В. Східнохристиянська парадигма європейської культури і музика XVIII–XX століть: монографія. Одеса: Астропринт, 2017. 564 с.

11. Олексюк О. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва : [навч. посіб.]. Київ: Знання України, 2004. 264 с.

12. Рудь О. В. Інтеграція християнських цінностей в освітній процес у контексті формування життєвих компетенцій учнів нової української школи. *Педагогічний пошук*. 2016. № 4 (92). С. 46–49.

13. Титарнікова А. А. Алілуйна парадигма європейської культури і музики (від готики до сучасності): монографія. Одеса: Астропринт, 2020. 344 с.

14. Цибулько О. С. Історико-педагогічні ідеї виховання духовності особистості в Україні у II половині XX – на початку XXI століття. Монографія. Харків: ФОП Панов А.М., 2020. 324 с.

15. Чижевський Дм. Філософські твори: у 4 т. / під заг. ред. В. Лісового. Київ: Смолоскип, 2005. Т. 1. 402 с.

16. Berdyaev N. Freedom and the Spirit. Sophia Perennis, 2023. 396 p.

17. Berdyaev N. The Divine and the Human. Semanton Press, 2009. 224 p.

18. Florensky P. The Pillar and Ground of the Truth: An Essau in Orthodox Theodicy in Twelve Letters. Princeton University Press, 2004. 624 p.

19. Florensky P. Ikonostasis. Oakwood Publications, 1996. 170 p.

### REFERENCES

1. Vashchenko, H. (1976). An educational ideal. Textbook for Educators, Teachers and Ukrainian Families. Brussels – Toronto – New York – London – Munich: Vydavnytstvo Tsentral'noyi Upravy Spilky Ukrayins'koyi Molodi [in Ukrainian].

2. Veber, Maks (1994). Protestant ethics and the spirit of capitalism. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

3. The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph (2019). Vilnius: Zuvedra [in Ukrainian].

4. Ilarion, mytr. (1954). Byzantium and Ukraine. To the origins of the Ukrainian Orthodox faith and culture. Winnipeg: Ukrayins'ke naukove pravoslavne bohoslavs'ke tovarystvo [in Ukrainian].

5. Kremen', V. H. (2019). Spirituality and values of human existence. Horyzont dukhovnosti vykhovannya: kolektyvna monohrafiya / The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph. Uklaly y pidhotuvaly Yonas Kevishas ta Olena M. Otych. Vilnius: Zuvedra [in Ukrainian].

6. Kryms'kyu, S. B. (2008). Under the signature of Sofia. Kyiv: Vydavnychyy dim «Kyuevo-Mohylyans'ka akademiya» [in Ukrainian].

7. Lychkovakh, V. (2010). The Slavic Sacrum is the treasury of Europe: Scientific and journalistic works on Slavic studies, Ukrainian studies, and cultural regional studies. Chernihiv: Chernihivs'kyu natsional'nyy pedahohichnyy universytet im. T. H. Shevchenka [in Ukrainian].

8. Markova, O. M. (2023). History of the Department of Theoretical and Applied Cultural Studies. Retrieved from <http://old.odma.edu.ua/about/history/culturologia>

9. Motorna, T. F. (2021). Ideas of mysteriousness in the musical culture of the 20th century (on the example of the piano work of O. Messian). Candidate's thesis. Kyiv: NAKKKIM [in Ukrainian].

10. Muravs'ka, O. V. (2017). Eastern Christian paradigm of European culture and music of the XVII–XX centuries: monograph. Odessa: Astroprint [in Ukrainian].

11. Oleksyuk, O. (2004). Pedagogy of the spiritual potential of the individual: the sphere of musical art. Kyiv: Znannya Ukrainy [in Ukrainian].

12. Rud', O. V. (2016). The integration of Christian values into the educational process in the context of the formation of life competencies of students of the new Ukrainian school. *Pedahohichnyy poshuk*. 4 (92), 46–49 [in Ukrainian].

13. Tatarnikova, A. A. (2020). Hallelujah paradigm of European culture and music (from Gothic to modern times): monograph. Odessa: Astroprint [in Ukrainian].

14. Tsybul'ko, O. S. (2020). Historical-pedagogical ideas of educating the spirituality of the individual in Ukraine in the second half of the 20th – at the beginning of the 21st century. Monograph. Kharkiv: FOP Panov A.M. [in Ukrainian].

15. Chyzhevs'kyi, Dm. (2005). Philosophical works: in 4 volumes / under general ed. V. Lisovoy. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].

16. Berdyaev, N. (2023). *Freedom and the Spirit*. Sophia Perennis [in English].

17. Berdyaev, N. (2009). *The Divine and the Human*. Semanton Press [in English].

18. Florensky, P. (2004). *The Pillar and Ground of the Truth: An Essay in Orthodox Theodicy in Twelve Letters*. Princeton University Press [in English].

19. Florensky, P. (1996). *Ikonostasis*. Oakwood Publications [in English].